

Ryszard Kałużny, Łukasz Kałużny

*Nie staraj się zostać człowiekiem sukcesu,
lecz człowiekiem wartościowym.*
Albert Einstein

WARTOŚCI UZNAWANE PRZEZ STUDENTÓW STUDIÓW NIESTACJONARNYCH

Słowa kluczowe: wartości, wartości obiektywne, wartości subiektywne, studia niestacjonarne.

Streszczenie: W artykule podejmujemy rozważania dotyczące wartości uznawanych przez studentów studiów niestacjonarnych. Przedstawiamy i interpretujemy wyniki badań, poszukując odpowiedzi na następujące pytania: Które wartości życia społecznego – obiektywne i subiektywne – uznają respondenci za najcenniejsze? W jakim stopniu kobiety i mężczyźni różnią się w ocenie wyodrębnionych wartości? Które z wartości ulegają zmianie wraz z wiekiem respondentów? Czy miejsce zamieszkania respondentów różnicuje ich pod względem uznawanych wartości? W jakim zakresie sytuacja materialna respondentów współdecyduje o preferowanych przez nich wartościach? Badaniem objęto 178 studentów drugiego roku studiów licencjackich niestacjonarnych z uczelni publicznych i niepublicznych Wrocławia.

Wprowadzenie

Czasy, w których żyjemy nie sprzyjają utrwalaniu tradycyjnych, przekazywanych z pokolenia na pokolenie wartości, a wręcz odwrotnie – złożoność i wielość problemów dnia codziennego stanowią podatny grunt do ich ztracania. Rzeczywistość otaczająca człowieka podlega bezustannie dynamicznym zmianom, zaś sam proces owych zmian jest tak różnorodny i na tyle gwałtowny, że wielu z nas staje się jego biernymi obserwatorami zamiast aktywnymi uczestnikami. Jesteśmy ponadto świadkami przemian dokonujących się zarówno w etosie życia indywidualnego, jak i społecznego. Zdaje się, że w owych realiach znaczna część społeczeństwa traci stabilne punkty odniesienia, a tolerancja i pluralizm rodzą często postawy indyferentyzmu aksjologicznego. Dostrze-

ga się rozszerzające zjawisko „schładzania” wartości, a także ich równoważność i wymiennosc. Jak podkreśla Jean Baudrillard, wartości przeświecają przez siebie wzajemnie. Każda z nich „zezuje” zza innej. Żyjemy zatem w czasach powszechnego „zeza wartości”; zło zezuje zza dobra, piękno zza brzydoty, kobiecość zza męskości. Kolizje wartości we współczesnym świecie nie generują żadnej mocy czy energii, są najwyraźniej pozbawione sił sprawczych (Baudrillard 2001).

Czym są wartości i jak je definiujemy? Otóż wartości stanowią podstawową kategorię aksjologii i w sensie ogólnym oznaczają wszystko to, co uznawane jest za cenne, godne pożądania i wyboru. Wartości z perspektywy psychologicznej definiowane są bowiem jako cechy danego obiektu, rzeczy czy też człowieka, idei w relacji do podmiotu, jego potrzeb, dążeń i zainteresowań. W tym sensie wartości mają charakter subiektywny. Wartości mogą też oznaczać ogólną przyjętą regułę wyznaczającą wzorce zachowania w danej kulturze czy społeczeństwie, którą członkowie tego społeczeństwa skłonni są wysoko cenić. Tego typu wartości – wartości społeczne wyznaczają podstawowe zasady, wokół których integrują się cele indywidualne i zbiorowe danej społeczności. Typowymi przykładami tak pojmowanych wartości są wolność, sprawiedliwość, wykształcenie (zob. Reber 2000). Wartości postrzegamy, jak już wspomniano, jako subiektywne – istniejące, jako cenne, w świadomości ludzkiej, ale możemy je identyfikować również jako obiektywne. Jako obiektywne utożsamiane są z wytworami środowiska naturalnego lub społecznego, które będąc elementami tych środowisk są dla danych ludzi szczególnie cenne ze względu na swoje walory (Sztumska, Sztumski 2002). Wartości mają przy tym – jak zauważa Janusz Homplewicz – *podwójną naturę: posiadają one swą warstwę intelektualną, co rozum poznaje, a sumienie ocenia oraz warstwę emocjonalną – co sprawia, że czytelnicy są one także dla pożądań emocji i uczuć, że się je pragnie i pożąda* (Homplewicz 1996, s. 58).

Człowiek żyjąc zarówno w środowisku naturalnym, jak i społecznym styka się w obu w tych środowiskach z dużą liczbą różnorodnych tworów przyrody oraz wytworów pracy ludzkiej. Jednak nie wszystkich spośród nich – materialnych, jak i niematerialnych – z jednakową mocą pożąda. Ponadto nie wszystkie z nich ocenia w taki sam sposób, nawet jeśli jest przekonany o wyjątkowej ich przydatności dla własnego rozwoju. Tylko niektórym przypisuje szczególną wartość, uznając je za wyjątkowo cenne ze względu na swoiste właściwości, jakie w jego przekonaniu posiadają. Zatem wartość dla danego człowieka stanowi zawsze to, co dla niego pozostaje cenne – cenne w wymiarze trwałym, cenne chwilowo, okazjonalnie czy w określonych warunkach, w określonej sytuacji. Należy zgodzić się z twierdzeniem Bożeny i Janusza Sztumskich, że człowiek był i pozostaje źródłem wartości w tym sensie, iż tylko to staje się wartością, co on za takie uznaje (Sztumska, Sztumski 2002).

W prowadzonych rozważaniach dotyczących wartości owe wartości utożsamiamy ze składowymi środowiska społecznego (materialnymi i niematerial-

nymi) uznawanymi i ocenianymi przez studentów studiów niestacjonarnych w sposób subiektywny jako ważne i/lub cenne w ich życiu.

Cel badań

Podjętując badania, przyjęliśmy następujące założenia: wybór wartości i ich uznawanie są uwarunkowane sytuacją ekonomiczną, poziomem wykształcenia, wiekiem, światopoglądem danych osób; wartości inspirują ludzi nie tylko do określonych działań, ale również do wyężonej aktywności i staranności w obrębie owych działań; każdy człowiek kieruje się uznawanymi przez siebie wartościami, które nadają sens jego życiu; dzięki wartościom możliwe jest współistnienie ludzi i zachowanie ładu społecznego. Przyjęte założenia pozwoliły na sformułowanie celu prowadzonych badań, który sprowadzał się do poszukiwania odpowiedzi na następujące pytania: Które z wyodrębnionych składowych życia społecznego uznają respondenci za najcenniejsze? W jakim stopniu kobiety i mężczyźni różnią się w ocenie wyodrębnionych wartości? Które z wartości ulegają zmianie wraz z wiekiem respondentów? Czy miejsce zamieszkania respondentów różnicuje ich pod względem uznawanych wartości? W jakim zakresie sytuacja materialna respondentów współdecyduje o preferowanych przez nich wartościach?

Materiał i metoda

Badania prowadziliśmy od października 2012 roku do czerwca 2013 roku wśród studentów drugiego roku studiów licencjackich niestacjonarnych we wrocławskich uczelniach publicznych i niepublicznych. Badaniami objęliśmy 178 studentów (w tym 124 kobiety i 54 mężczyzn). Średni wiek badanych to 25,5 lat (najstarszy 49 lat, najmłodszy 18 lat). Licea ogólnokształcące ukończyło 80 osób, natomiast średnie szkoły zawodowe 98 osób. Ze wsi pochodziło 54 respondentów, z małych miast o liczbie mieszkańców do 20 tys. pochodziło 48 respondentów, natomiast z miast średnich o liczbie mieszkańców 20–100 tys. pochodziło 59 respondentów oraz 17 studentów pochodziło z miasta o liczbie powyżej 100 tys. mieszkańców. Sytuację materialną swojej rodziny w sposób subiektywny oceniło jako dostateczną 60 respondentów, jako dobrą 100 respondentów i jako bardzo dobrą 18 respondentów. Żaden z respondentów nie postrzegał jej jako złej lub bardzo złej.

Metodą stosowaną w prowadzonych badaniach był sondaż diagnostyczny (Pilch, Bauman 2001, s. 79–82). Przy gromadzeniu danych jako narzędzie badawcze wykorzystano kwestionariusz ankiety w opracowaniu własnym. Arkusz kwestionariusza, oprócz pytań służących zasadniczym celom diagnostycznym, zawierał także pytania o płeć, wiek, rodzaj ukończonej szkoły średniej, miejsce zamieszkania, subiektywną ocenę (w skali: bardzo dobra, dobra, dostateczna, zła, bardzo zła) sytuacji materialnej rodziny. W części zasadniczej kwestiona-

riusza zamieszczono pytania (z możliwością wyboru od jednej do trzech z wielu zaproponowanych odpowiedzi); pytania – skale (umożliwiające ocenę w skali od 0 do 5 pkt każdej z zaproponowanych odpowiedzi) oraz pytania otwarte.

W niniejszej publikacji uwzględniliśmy odpowiedzi na jedno z pytań kwestionariusza. Odpowiedzi identyfikowały wartości życia społecznego i oceniane były przez respondentów w skali od 0 do 5 pkt. W analizie danych empirycznych posłużyliśmy się średnią arytmetyczną, odchyleniem standardowym oraz wskaźnikami istotności różnic między dwiema średnimi dla prób niezależnych.

Analiza wyników badań

Wartości w ocenie ogółu badanych studentów oraz rozdzielnie kobiet i mężczyzn

Analizując dane empiryczne, ujawniliśmy, że studenci w najwyższym stopniu (tabela 1) wśród dwudziestu wyodrębnionych składowych życia społecznego cenią zdrowie (średnia 4,89). Zdrowie jako najwyższe dobro człowieka docenione zostało niemal w równym stopniu przez studiumujące kobiety jak i mężczyzn, przy jednoczesnej wysokiej zgodności w ocenach indywidualnych, o czym świadczy minimalne odchylenie standardowe (ogół badanych 0,40; kobiety 0,39; mężczyźni 0,41).

Wartością o bardzo dużym znaczeniu dla badanych jest rodzina (średnia 4,76). Niemniej jednak rodzina w ocenie kobiet stanowi wyższą wartość (średnia 4,81) niż w ocenie mężczyzn (średnia 4,63). Ponadto kobiety w postrzeganiu pozytywnych walorów rodziny są w miarę jednomyślne, o czym świadczy niewielkie odchylenie standardowe (0,48), natomiast mężczyźni w tej ocenie różnią się znacznie (odchylenie standardowe 0,90). Ujawnione różnice (0,18) w postrzeganiu wartościowych cech rodziny przez kobiety i mężczyzn nie należą do statystycznie istotnych, wskazują jednak na kulturowe uwarunkowania świadczące o nadrzędnej roli kobiet (matek, żon, babć) przejawianej w trosce o rodzinę i jej właściwe funkcjonowanie.

Kolejną składową, którą dostrzeżono jako wartościową w życiu społecznym jest odpowiedzialność (średnia ogółu badanych 4,75). Odpowiedzialności podobnie jak rodzinie wyższą wartość przypisują kobiety (średnia 4,83) niż mężczyźni (średnia 4,56), przy jednocześnie znacznie większym zróżnicowaniu międzyosobniczym mężczyzn niż kobiet (odchylenia standardowe odpowiednio: 0,66 i 0,38). Ujawniona różnica między kobietami i mężczyznami w postrzeganiu odpowiedzialności jako cennej wartości w życiu ma znamiona statystycznie istotnej na poziomie $p < 0,05$. Przyjmując, że badani utożsamiają się z subiektywną oceną danej składowej życia społecznego jako ważnej lub nieważnej w ich percepcji, to na podstawie zgromadzonych danych możemy zauważyć, że kobiety – w sensie ogólnym – należą do osób bardziej odpowiedzialnych niż mężczyźni.

Wśród składowych życia społecznego wysoko ocenionych przez studentów studiów niestacjonarnych na uwagę zasługuje szacunek (4,72). Jednak szacunek, jak wynika z danych empirycznych, ma znacznie większą wartość w ocenie kobiet (4,81) niż mężczyzn (4,54). Różnica ta jest statystycznie istotna ($p < 0,05$), ponadto w ocenie szacunku jako wartości życiowej bardziej jednomyślnie są kobiety niż mężczyźni, o czym świadczy odchylenie standardowe (kobiet 0,45; mężczyzn 0,91). Wysoką rangę dla badanych ma także sprawiedliwość (4,74), przy czym sprawiedliwość ważniejsza jest dla kobiet (4,78) niż mężczyzn (4,63), ponadto mężczyźni są bardziej zróżnicowani w ocenie tej składowej życia społecznego niż kobiety (odchylenie standardowe w kolejności: 0,45 i 0,71).

Tabela 1. Wartości w ocenie ogółu badanych studentów oraz rozdzielnie kobiet i mężczyzn

Wartości wg hierarchii ważności ogółu badanych studentów	Rodzaj próby i jej liczebność			Różnice w ocenie wartości przez kobiety i mężczyzn (poziom istot- ności)
	Badani ogó- łem (N = 178)	Kobiety (n = 124)	Mężczyźni (n = 54)	
	Średnia (odchylenie standardowe)			
Zdrowie	4,89 (0,40)	4,90 (0,39)	4,85 (0,41)	0,05
Rodzina	4,76 (0,64)	4,81 (0,48)	4,63 (0,90)	0,18
Odpowiedzialność	4,75 (0,50)	4,83 (0,38)	4,56 (0,66)	0,27 ($p < 0,05$)
Sprawiedliwość	4,74 (0,55)	4,78 (0,45)	4,63 (0,71)	0,15
Szacunek	4,72 (0,64)	4,81 (0,45)	4,54 (0,91)	0,27 ($p < 0,05$)
Dobra praca	4,67 (0,69)	4,67 (0,65)	4,67 (0,78)	0,00
Prawda	4,63 (0,63)	4,66 (0,61)	4,57 (0,66)	0,09
Czas wolny	4,44 (0,74)	4,40 (0,74)	4,52 (0,75)	0,12
Wykształcenie	4,44 (0,75)	4,48 (0,67)	4,35 (0,91)	0,13
Mądrość życiowa	4,38 (0,77)	4,40 (0,71)	4,33 (0,89)	0,07
Pracowitość	4,33 (0,80)	4,40 (0,66)	4,15 (1,04)	0,25
Bezpieczeństwo socjalne	4,21 (0,90)	4,27 (0,82)	4,07 (1,06)	0,20
Pieniądze	4,17 (0,83)	4,19 (0,75)	4,13 (1,01)	0,06
Tolerancja dla odmienności	3,97 (1,09)	4,19 (0,88)	3,46 (1,34)	0,73 ($p < 0,001$)
Wolny rynek	3,84 (0,86)	3,85 (0,77)	3,83 (1,06)	0,02
Tradycje narodowe	3,61 (1,11)	3,51 (1,05)	3,85 (1,22)	0,34
Bezinteresowność	3,40 (1,37)	3,51 (1,36)	3,15 (1,35)	0,36
Dobre relacje sąsiedzkie	3,39 (1,25)	3,36 (1,18)	3,46 (1,41)	0,10
Władza	3,06 (1,19)	3,11 (1,12)	2,93 (1,33)	0,18
Religia	2,99 (1,45)	3,07 (1,43)	2,81 (1,48)	0,26

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyczną wartością wysoko ocenioną przez badanych jest dobra praca (średnia 4,67). Godny podkreślenia jest fakt, że dobra praca taką samą wartość stanowi dla kobiet i mężczyzn, o czym świadczą identyczne oceny średnie (tabela 1). Ponadto w odniesieniu do wartości odnoszących się do pracy porównywalne jest odchylenie standardowe ogółu badanych studentów, grup kobiet i mężczyzn, co z kolei dowodzi zbieżności w indywidualnej ocenie znaczenia pracy jako wartości wysoko cenionej. Nie powinien budzić specjalnego zaskoczenia fakt, że dobra praca jest wartością wysoko cenioną i to w równym stopniu przez kobiety i przez mężczyzn. Żyjemy bowiem w czasach równouprawnienia płci i nieograniczonego dostępu do rynku pracy, zaś historyczne uwarunkowania ról przypisanych wyłącznie kobietom lub mężczyznom odchodzą w przeszłość. Natomiast dobra praca kojarzona jest ze zdobywaniem niezbędnych środków finansowych, które są wyznacznikami poziomu egzystencji pracownika oraz źródłem korzystania z różnorodnych dóbr współczesnego świata. Praca może być postrzegana jako szczególna wartość (autoteliczna) i jednocześnie jako środek do uzyskania innych wartości w życiu człowieka – wartość instrumentalna (zob. Furmanek 2013).

Kolejnymi składowymi życia społecznego wysoko ocenianymi przez studentów (średnia od 4,63 do 4,38) są: prawda, czas wolny, wykształcenie, mądrość życiowa. W postrzeganiu tych składowych jako wartości cenionych nie ujawniono wyraźnych dysproporcji między kobietami i mężczyznami. Również wysoko została oceniona przez badanych (4,33) pracowitość. Wyższą jednak rangę pracowitości nadają kobiety (4,40), przy niewielkim zróżnicowaniu ocen indywidualnych (odchylenie standardowe 0,66), niż mężczyźni (4,15) przy znacznie wyższym zróżnicowaniu w ocenie tej cechy (odchylenie standardowe 1,04). Co prawda różnica (0,25) w postrzeganiu pracowitości przez kobiety i mężczyzn mieści się w granicach błędu statystycznego, niemniej jednak wyniki badań wskazują, że pracowitość jest cechą częściej występującą wśród kobiet niż mężczyzn. Składowymi życia społecznego, których wartość badani studenci wycenili na ocenę średnią 4,21 i 4,17 są bezpieczeństwo socjalne i pieniądze. Pieniądze, jak wynika z danych empirycznych niemal w równym stopniu są ważne dla kobiet i mężczyzn, natomiast bezpieczeństwo socjalne wyżej cenią kobiety (4,27) niż mężczyźni (4,07). Ponadto w postrzeganiu bezpieczeństwa socjalnego jako wartości kobiety są bardziej jednomyślne niż mężczyźni, o czym świadczy odchylenie standardowe (0,82 i 1,06).

Za mniej wartościowe, bo mieszczące się w przedziale ocen średnich 3,97–3,06, studenci uznali takie składowe życia społecznego, jak: tolerancję dla odmienności, wolny rynek, tradycje narodowe, bezinteresowność, dobre relacje sąsiedzkie oraz władzę. Tolerancja dla odmienności w dużo wyższym stopniu ważniejsza jest dla kobiet, o czym świadczy ocena średnia 4,19 niż dla mężczyzn (3,46). W tym wypadku różnica w postrzeganiu tolerancji dla odmienności jako wartości, przez kobiety i mężczyzn, jest statystycznie istotna na poziomie $p < 0,001$. Ponadto mężczyźni w tej ocenie różnią się w znacznym stopniu

między sobą, o czym świadczy odchylenie standardowe 1,34, zaś w przypadku kobiet odchylenie wynosi 0,88. Wolny rynek, sądząc po ocenie średniej, jest w jednakowym stopniu ważny dla kobiet i mężczyzn, choć mężczyźni są w tej ocenie znacznie bardziej zróżnicowani niż kobiety. Tradycje narodowe natomiast są ważniejsze dla mężczyzn (średnia ocena 3,85) niż dla kobiet (3,51), choć mężczyźni w tej ocenie są bardziej zróżnicowani od kobiet. I odwrotnie niż przy ocenie tradycji narodowych, bezinteresowność jest bardziej ważna dla kobiet (3,51) niż dla mężczyzn (3,15), przy podobnym zróżnicowaniu międzyosobniczym. Porównywalne, choć niezbyt wysokie oceny – kobiet i mężczyzn – odnotowaliśmy w odniesieniu do ważności dobrych relacji sąsiedzkich. Dość niska ocena może świadczyć o tym, że zaabsorbowani swoimi problemami dnia codziennego nie przywiązujemy zbyt dużej wagi do kontaktów z sąsiadami. Władza jako wartość życiowa nie cieszy się również zbyt dużym uznaniem badanych (średnia ocena 3,06). Okazuje się natomiast, że kobiety większą rangę przypisują władzy jako wartości życiowej niż mężczyźni.

Wśród wyodrębnionych składowych życia społecznego najniżej została oceniona religia (ocena średnia 2,99). Nieco wyżej religię oceniły kobiety (3,07) niż mężczyźni (2,81), nie jest to różnica na poziomie statystycznie istotnym, ale może świadczyć o tym, że religia w życiu kobiet ma większe znaczenie niż w życiu mężczyzn. Ponadto studenci w ocenie religii jako wartości życia społecznego są znacznie zróżnicowani, co potwierdza odchylenie standardowe (kobiet 1,43 i mężczyzn 1,48). Dane empiryczne dotyczące religii nie uzasadniają twierdzenia Piotra Brzozowskiego, jakoby na szczycie wartości w Polsce ulokowane były te związane z wiarą w Boga (Brzozowski 2007, s. 283).

Wartości w ocenie studentów różniących się wiekiem

Poddając analizie dane empiryczne z uwzględnieniem wieku respondentów (tabela 2), okazało się, że wiek nie jest zmienną, która różnicuje w sposób istotny badanych studentów w wartościującej ocenie każdej z wyodrębnionych składowych życia społecznego. Wiek różni studentów między innymi w postrzeganiu szacunku jako wartości. Studenci młodszy (wiek 18–25 lat) szacunek uznali jako ważny, czego dowodzi ocena średnia 4,67, ale mniej wartościowy niż studenci starsi, tzn. w wieku 26–49 lat (ocena średnia 4,87). Różnica w postrzeganiu szacunku jako wartości życiowej między wydzielonymi próbami studentów jest statystycznie znamienne na poziomie $p < 0,05$. Ponadto zróżnicowanie międzyosobnicze w ocenie tej wartości jest znacznie większe w próbie studentów młodszych niż starszych, o czym świadczy odchylenie standardowe (0,73 i 0,34).

Tabela 2. Wartości w ocenie studentów różniących się wiekiem

Wartości wg hierarchii ważności ogółu badanych studentów	Rodzaj próby i jej liczebność			Różnice w ocenie wartości przez studentów w różnym wieku (poziom istotności)
	Badani ogółem (N = 178)	Studenci w wieku 18–25 lat (n = 126)	Studenci w wieku 26–49 lat (n = 52)	
	Średnia (odchylenie standardowe)			
Zdrowie	4,89 (0,40)	4,90 (0,38)	4,85 (0,46)	0,05
Rodzina	4,76 (0,64)	4,71 (0,71)	4,88 (0,47)	0,17
Odpowiedzialność	4,75 (0,50)	4,71 (0,54)	4,85 (0,41)	0,14
Sprawiedliwość	4,74 (0,55)	4,71 (0,59)	4,81 (0,40)	0,10
Szacunek	4,72 (0,64)	4,67 (0,73)	4,87 (0,34)	0,20 (p<0,05)
Dobra praca	4,67 (0,69)	4,65 (0,69)	4,71 (0,72)	0,06
Prawda	4,63 (0,63)	4,59 (0,66)	4,75 (0,56)	0,16
Czas wolny	4,44 (0,74)	4,40 (0,76)	4,52 (0,73)	0,12
Wykształcenie	4,44 (0,75)	4,42 (0,80)	4,48 (0,67)	0,06
Mądrość życiowa	4,38 (0,77)	4,29 (0,81)	4,62 (0,57)	0,33 (p<0,01)
Pracowitość	4,33 (0,80)	4,29 (0,86)	4,42 (0,70)	0,13
Bezpieczeństwo socjalne	4,21 (0,90)	4,09 (0,97)	4,50 (0,70)	0,41 (p<0,01)
Pieniądze	4,17 (0,83)	4,17 (0,88)	4,17 (0,79)	0,00
Tolerancja dla odmienności	3,97 (1,09)	3,93 (1,16)	4,08 (0,88)	0,15
Wolny rynek	3,84 (0,86)	3,87 (0,92)	3,77 (0,76)	0,10
Tradycje narodowe	3,61 (1,11)	3,50 (1,18)	3,88 (0,92)	0,38 (p<0,05)
Bezinteresowność	3,40 (1,37)	3,29 (1,39)	3,67 (1,28)	0,38 (p<0,05)
Dobre relacje sąsiedzkie	3,39 (1,25)	3,26 (1,28)	3,71 (1,05)	0,45 (p<0,05)
Władza	3,06 (1,19)	3,10 (1,21)	2,96 (1,19)	0,14
Religia	2,99 (1,45)	2,83 (1,52)	3,40 (1,12)	0,57 (p<0,01)

Źródło: opracowanie własne.

Ujawniliśmy również różnice (na takim samym poziomie istotności) w ocenie takich wartości jak: tradycje narodowe, bezinteresowność oraz dobre relacje sąsiedzkie. Faktem jest, że owe wartości wyżej cenią studenci starsi niż młodsi, co potwierdzają oceny średnie. Studenci starsi są także bardziej jednomyślni w postrzeganiu tych wartości niż studenci młodsi, na co wskazuje niższe odchylenie standardowe w przypadku pierwszych, a wyższe w przypadku drugich.

Natomiast różnicę na poziomie statystycznie istotnym (p<0,01) między studentami młodszymi i starszymi ujawniliśmy w ocenie takich wartości jak: mądrość życiowa, bezpieczeństwo socjalne i religia. Każdą z tych wartości znacznie wyżej cenią studenci starsi niż młodsi. Ponadto w ocenie tej bardziej jednomyślni są ci pierwsi. Wartością, która w najwyższym stopniu pod względem jej postrzegania różni grupy wiekowe jest religia. Różnica w ocenie średniej (0,57)

między młodszą grupą studentów i tą starszą nie dość, że jest największa spośród wszystkich, to również jest znacznie większa niż następna pod względem wielkości różnica (0,45) dzieląca studentów młodszych i starszych dotycząca oceny takiej wartości, jak dobre relacje międzysąsiedzkie. Natomiast wartością, co do której istnieje pełna zgodność w postrzeganiu młodszych i starszych studentów, są pieniądze. Świadczą o tym oceny średnie i niewielkie – porównywalne w obu próbach – odchylenia standardowe.

Wartości w ocenie studentów różniących się miejscem zamieszkania

Analizie ocen składowych życia społecznego z uwzględnieniem miejsca zamieszkania poddaliśmy dwie próby, mianowicie studentów mieszkających na wsi i studentów zamieszkałych w dużym mieście (więcej niż 100 tys. mieszkańców). Taki sposób prezentacji i interpretacji danych (tabela 3) uznaliśmy za właściwy, celowo pomijając studentów – mieszkańców miast małych i średnich, a skupiając swoją uwagę na mieszkańcach wsi i dużego miasta.

Tabela 3. Wartości w ocenie studentów różniących się miejscem zamieszkania

Wartości wg hierarchii ważności ogółu badanych studentów	Rodzaj próby i jej liczebność			Różnice w ocenie wartości przez studentów różniących się miejscem zamieszkania (poziom istotności)
	Badani ogółem (N=178)	Wieś (n=54)	Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (n=17)	
	Średnia (odchylenie standardowe)			
Zdrowie	4,89 (0,40)	4,93 (0,26)	4,71 (0,69)	0,22
Rodzina	4,76 (0,64)	4,72 (0,66)	4,59 (1,00)	0,13
Odpowiedzialność	4,75 (0,50)	4,83 (0,38)	4,47 (0,80)	0,36
Sprawiedliwość	4,74 (0,55)	4,76 (0,47)	4,59 (0,62)	0,17
Szacunek	4,72 (0,64)	4,70 (0,54)	4,71 (0,59)	0,01
Dobra praca	4,67 (0,69)	4,74 (0,52)	4,47 (0,87)	0,27
Prawda	4,63 (0,63)	4,80 (0,41)	4,29 (0,85)	0,51 (p<0,05)
Czas wolny	4,44 (0,74)	4,30 (0,79)	4,35 (0,70)	0,05
Wykształcenie	4,44 (0,75)	4,52 (0,61)	4,18 (0,88)	0,34
Mądrość życiowa	4,38 (0,77)	4,37 (0,62)	4,18 (1,13)	0,19
Pracowitość	4,33 (0,80)	4,57 (0,57)	3,71 (1,16)	0,86 (p<0,01)
Bezpieczeństwo socjalne	4,21 (0,90)	4,11 (0,79)	4,06 (1,09)	0,05
Pieniądze	4,17 (0,83)	4,02 (0,86)	4,18 (0,73)	0,16
Tolerancja dla odmienności	3,97 (1,09)	4,07 (1,27)	4,12 (0,86)	0,05
Wolny rynek	3,84 (0,86)	3,89 (0,82)	3,71 (1,21)	0,18
Tradycje narodowe	3,61 (1,11)	3,61 (1,07)	3,53 (1,01)	0,08
Bezinteresowność	3,40 (1,37)	3,44 (1,46)	3,35 (1,41)	0,09
Dobre relacje sąsiedzkie	3,39 (1,25)	3,35 (1,07)	2,82 (1,51)	0,53
Władza	3,06 (1,19)	3,11 (1,11)	2,76 (1,35)	0,35
Religia	2,99 (1,45)	3,09 (1,55)	2,06 (1,52)	1,03 (p<0,05)

Źródło: opracowanie własne.

Analizując zatem oceny studentów ze wsi i z dużego miasta dotyczące uznawanych przez nich wartości, ujawniliśmy, że dla studentów mieszkających na wsi bardzo ważna jest prawda, co potwierdza wysoka ocena średnia 4,80. Ponadto w tej wysokiej ocenie prawdy jako wartości studenci są dość jednomyślni, o czym świadczy niewielkie odchylenie standardowe (0,41). Znacznie różniący się od studentów ze wsi w postrzeganiu prawdy jako wartości są studenci mieszkający w dużym mieście (średnia 4,29). Różnica między tymi próbkami ma znamiona statystycznie istotnej ($p < 0,05$), ponadto w owej ocenie studenci z dużego miasta są znacznie zróżnicowani, o czym świadczy odchylenie standardowe 0,85.

Te dwie próby studentów różnią się w wartościującej ocenie religii na takim samym poziomie istotności ($p < 0,05$). Faktem jest, że wśród studentów – mieszkańców wsi – religia nie cieszy się zbyt wysokim uznaniem (ocena średnia 3,09), ale wyższym niż ogółu badanych (2,99) i dużo wyższym niż wśród studentów z dużego miasta (ocena średnia 2,06). Należy jednak podkreślić, że religia jako wartość oceniana jest bardzo różnie (od skrajnie negatywnych ocen do skrajnie pozytywnych) i to zarówno przez mieszkańców wsi, jak i dużego miasta, o czym świadczą odchylenia standardowe w poszczególnych grupach (1,55 i 1,52).

Kolejną składową życia społecznego, która różni na poziomie statystycznie istotnym ($p < 0,01$) te dwie próby studentów jest pracowitość. Pracowitość jako wartość została oceniona bardzo wysoko (4,57) przez studentów – mieszkańców wsi i, co należy podkreślić, przy niewielkim zróżnicowaniu międzyosobniczym (odchylenie standardowe 0,57). Natomiast raczej nisko (3,71) przez studentów z dużego miasta, przy dużym zróżnicowaniu wewnątrz próby (odchylenie standardowe 1,16).

Przez studentów mieszkających na wsi znacznie wyżej niż przez studentów z dużego miasta zostały ocenione takie wartości, jak: odpowiedzialność $4,83 \div 4,47$; wykształcenie $4,52 \div 4,18$; dobre relacje sąsiedzkie $3,35 \div 2,82$; władza $3,11 \div 2,76$. Natomiast pieniądze jako wartość zostały ocenione wyżej przez studentów z dużego miasta (4,18) niż przez studentów – mieszkańców wsi (4,02). W naszym przekonaniu wyższa wartość pieniędzy postrzegana przez studentów mieszkających w dużym mieście wynika z nieograniczonych wręcz możliwości ich wydawania o każdej porze dnia lub nocy, czego na co dzień nie doświadczają studenci mieszkający na wsi. Faktem jest, że ujawnione różnice nie mają znamion statystycznie istotnych, niemniej jednak wskazują na określone tendencje w postrzeganiu określonych wartości przez studentów z wyodrębnionych prób.

Wartości w ocenie studentów różniących się sytuacją materialną rodziny

W analizie danych empirycznych dotyczących studentów o różnej sytuacji materialnej (tabela 4) uwzględniliśmy dwie próby studentów: tych, którzy określili sytuację materialną swojej rodziny jako dostateczną oraz tych, którzy okre-

ślili ją jako bardzo dobrą. Celowo w porównaniach pominęliśmy studentów, którzy uznali sytuację materialną swojej rodziny za dobrą. Studenci z tych dwóch prób porównawczych różnią się na poziomie statystycznie istotnym w ocenie między innymi takich wartości, jak: dobra praca, czas wolny, wykształcenie i wolny rynek. Charakterystyczny jest fakt, że wartością najwyższą cenioną przez studentów z rodzin o bardzo dobrej sytuacji materialnej jest dobra praca (ocena średnia 5,00).

Tabela 4. Wartości w ocenie studentów różniących się sytuacją materialną rodziny

Wartości wg hierarchii ważności ogółu badanych studentów	Rodzaj próby i jej liczebność			Różnice w ocenie wartości przez studentów różniących się sytuacją materialną rodziny (poziom istotności)
	Badani ogółem (N=178)	Materialna sytuacja rodziny – dostateczna (n=60)	Materialna sytuacja rodziny – bardzo dobra (n=18)	
	Średnia (odchylenie standardowe)			
Zdrowie	4,89 (0,40)	4,88 (0,37)	4,94 (0,24)	0,06
Rodzina	4,76 (0,64)	4,73 (0,71)	4,72 (0,96)	0,01
Odpowiedzialność	4,75 (0,50)	4,78 (0,49)	4,61 (0,61)	0,17
Sprawiedliwość	4,74 (0,55)	4,75 (0,51)	4,72 (0,57)	0,03
Szacunek	4,72 (0,64)	4,77 (0,53)	4,83 (0,38)	0,06
Dobra praca	4,67 (0,69)	4,57 (0,79)	5,00 (0,00)	0,43 (p<0,001)
Prawda	4,63 (0,63)	4,75 (0,47)	4,67 (0,59)	0,08
Czas wolny	4,44 (0,74)	4,23 (0,85)	4,61 (0,61)	0,38 (p<0,05)
Wykształcenie	4,44 (0,75)	4,30 (0,79)	4,78 (0,55)	0,48 (p<0,01)
Mądrość życiowa	4,38 (0,77)	4,35 (0,78)	4,11 (1,13)	0,24
Pracowitość	4,33 (0,80)	4,32 (0,77)	4,56 (0,62)	0,24
Bezpieczeństwo socjalne	4,21 (0,90)	4,37 (0,71)	4,44 (0,98)	0,07
Pieniądze	4,17 (0,83)	3,98 (0,83)	4,22 (1,22)	0,24
Tolerancja dla odmienności	3,97 (1,09)	4,07 (1,07)	3,72 (1,53)	0,35
Wolny rynek	3,84 (0,86)	3,85 (0,73)	4,39 (0,61)	0,54 (p<0,01)
Tradycje narodowe	3,61 (1,11)	3,63 (1,19)	3,78 (1,11)	0,15
Bezinteresowność	3,40 (1,37)	3,30 (1,42)	3,44 (1,29)	0,14
Dobre relacje sąsiedzkie	3,39 (1,25)	3,28 (1,12)	3,39 (1,54)	0,11
Władza	3,06 (1,19)	2,95 (1,20)	3,56 (1,15)	0,61
Religia	2,99 (1,45)	2,82 (1,51)	2,94 (1,63)	0,12

Źródło: opracowanie własne.

Dobra praca jako wartość również wysoko została oceniona przez studentów z rodzin o dostatecznej sytuacji materialnej (4,57). Jednak różnica między tymi próbami studentów w postrzeganiu dobrej pracy jako wartości jest w tym przypadku statystycznie istotna na poziomie ufności $p < 0,001$. Można domnie-

mywać, że praca w przypadku studentów z rodzin bardzo dobrze sytuowanych, w ich ocenie stanowi tak wysoką wartość, bo przychody z tej pracy pozwalają zaspokoić nie tylko egzystencjalne potrzeby członków rodziny, ale dają poczucie godnego i szczęśliwego życia (Bauman 2007, s. 199). Natomiast dla studentów o dostatecznej sytuacji materialnej praca częstokroć stanowi wysoką wartość dlatego, że w ogóle jest i dostarcza środków finansowych przeznaczanych w pierwszej kolejności na zaspokojenie podstawowych potrzeb rodziny (zob. Sztumska, Sztumski 2002, s. 52–74). Z danych empirycznych wynika, że również czas wolny jest wyżej ceniony przez studentów o bardzo dobrej sytuacji materialnej rodziny (średnia 4,61) niż przez studentów o dostatecznej sytuacji materialnej rodziny (4,43). Różnica w tym przypadku jest znamienna na poziomie ufności $p < 0,05$.

Na wyższym poziomie ufności ($p < 0,01$) różnią się studenci tych dwóch prób w ocenie takich wartości jak wykształcenie i wolny rynek. Owe wartości za bardziej ważne uznają studenci z rodzin o bardzo dobrej sytuacji materialnej, przy podobnym zróżnicowaniu międzyosobniczym w obu próbach. Pragniemy także wskazać, że znacznie wyżej, choć bez znamion różnicy statystycznie istotnej, studenci z rodzin bardzo dobrze sytuowanych postrzegają takie wartości, jak: władza; pieniądze; pracowitość (różnice w ocenie średniej: 0,61; 0,24; 0,24).

Natomiast takie składowe życia społecznego, jak: tolerancja dla odmienności oraz mądrość życiowa znacznie wyżej są oceniane przez studentów z rodzin o niższym statusie materialnym niż z rodzin o statusie bardzo dobrym (różnice w ocenie średniej: 0,35; 0,24). Ponadto bardziej jednomyślni w ocenie tolerancji dla odmienności oraz mądrości życiowej są studenci z rodzin o niższym statusie materialnym niż z rodzin o wyższym, o czym świadczy odchylenie standardowe – w pierwszej próbie: 1,07 i 0,78 oraz w drugiej próbie: 1,53 i 1,13.

Podsumowanie

Znaczenia wartości w życiu każdego człowieka, jak również w dziejach społeczności, nie da się przecenić. To wybór i sposób realizacji wartości współdecyduje o podobieństwach i różnicach między poszczególnymi ludźmi, grupami społecznymi, czy narodami. Każdy człowiek ulega bowiem uznawanym przez siebie wartościom, stanowią one swoiste punkty odniesienia w kreowaniu postaw i zachowań społecznych (Kałużny 2004). Rozstrzygają także o sposobie postrzegania przez człowieka otaczającej rzeczywistości, dokonywaniu rozróżnień na rzeczy ważne i błahe. Uznawane wartości są sprzyjającym warunkiem do wyzwalania i powstrzymywania określonych motywacji, swoistych dążeń ludzkich (Gajda 2008).

Podsumowując wyniki badań, możemy stwierdzić, że najbardziej cenionymi wartościami w życiu studentów studiów niestacjonarnych są (w kolejności od najważniejszych) zdrowie, rodzina, odpowiedzialność, sprawiedliwość, sza-

cunek, dobra praca. Są to, co należy podkreślić, wartości najważniejsze i to zarówno w ocenie ogółu badanych, jak i w ocenie studentów z wyodrębnionych prób z uwzględnieniem płci, wieku, miejsca zamieszkania i sytuacji materialnej rodziny (tabele 1–4). Stanowią najwyższą wartość w hierarchii ważności, pomimo różnic (w tym statystycznie istotnych) między uśrednionymi ocenami studentów z wyodrębnionych prób badawczych. Jednak za najważniejszą wśród wyodrębnionych wartości uznano zdrowie. Trudno się dziwić, bowiem dobre samopoczucie jest źródłem bardzo silnej samoistnej satysfakcji (Sztompka 2003). Ponadto zdrowie człowieka jest podstawą do radzenia sobie ze wszystkimi przeciwnościami i trudnościami spotykanymi w życiu. Dobre zdrowie umożliwia od nikogo niezależne i nieskrępowane funkcjonowanie w rzeczywistości społecznej, jest swoistą przepustką do kreowania i realizowania wielu innych ważnych wartości.

Wysoko cenioną wartością i to nie tylko przez respondentów z Polski, lecz także z innych krajów świata jest rodzina (zob. Jasińska-Kania 2012; Boguszewski 2013). Natomiast wśród badanych studentów rodzina najwyższe uznanie zdobyła w grupie wiekowej (26–49 lat), co może świadczyć, że rodzina jest najważniejsza dla rodziców (matki, ojca). Natomiast dla respondentów stanu wolnego, w wieku przedmałżeńskim, rodzina jest bardzo ważna, niemniej jednak przedkładają nad nią inne priorytety życia społecznego, w tym momencie ważniejsze niż rodzina. Badani studenci ocenili także bardzo wysoko takie wartości, jak: odpowiedzialność, sprawiedliwość, szacunek. Wartości te – choć trudne w jednoznacznym ich definiowaniu – w odbiorze społecznym zawsze kojarzone są z zachowaniami pozytywnymi, zachowaniami godnymi człowieka.

Najniżej natomiast w hierarchii ważności zostały ocenione takie wartości jak: religia, władza, dobre relacje sąsiedzkie i bezinteresowność (tabele 1–4). Zatem w odbiorze badanych są to wartości mało istotne w funkcjonowaniu w przestrzeni życia społecznego. Religia, co należy podkreślić, tradycyjnie należała do wartości wysoko cenionych przez polskie społeczeństwo, jednak od 2005 roku odnotowujemy przypisywanie mniejszego znaczenia religii na rzecz innych wartości (por. Jasińska-Kania 2012, Boguszewski 2013).

Na podstawie analizy danych empirycznych stwierdzamy, że kobiety wyżej od mężczyzn cenią: odpowiedzialność, szacunek i tolerancję dla odmienności. Natomiast studenci starsi (wiek 26–49 lat) wyżej niż młodsi (wiek 18–25 lat), cenią: szacunek, mądrość życiową, bezpieczeństwo socjalne, tradycje narodowe, bezinteresowność, dobre relacje sąsiedzkie, religię. Z kolei studenci mieszkający na wsi za ważniejsze w życiu od studentów mieszkających w dużym mieście uznają prawdę, pracowitość i religię. Zaś dla studentów z rodzin o bardzo dobrym statusie materialnym znacznie wyższą wartość niż dla studentów z rodzin o dostatecznej sytuacji materialnej przedstawiają: dobra praca, czas wolny, wykształcenie, wolny rynek.

W prowadzonych badaniach, w analizie danych empirycznych uwzględniliśmy wartości deklarowane, natomiast w praktyce oprócz deklarowanych spoty-

kamy się z wartościami wyznawanymi i realizowanymi. Wartości deklarowane są raczej pragnieniami badanych, przemyśleniami ujawnianymi pod wpływem osobistych doświadczeń, natomiast realizowane podlegają różnym uwarunkowaniom (zakłóceniom) zewnętrznym. Stąd między deklarowanymi wartościami a ich realizacją mogą istnieć znaczne rozbieżności. Mimo to wyniki badań, choć dotyczą wartości deklarowanych, dostarczają wiedzy o bardziej lub mniej cennych atrybutach życia społecznego.

Bibliografia

1. Baudrillard J. (2001), *Rozmowy przed końcem*, Wydawnictwo Sic! Warszawa.
2. Bauman Z. (2007), *Szanse etyki w zglobalizowanym świecie*, przekład: J. Konieczny. Wydawnictwo „Znak”, Kraków.
3. Boguszewski R. (2013), *Wartości i normy*, Komunikat z badań CBOS, dostępny na: www.cbos.pl (14.01.2014).
4. Brzozowski P. (2007), *Wzorcowa hierarchia wartości – polska, europejska czy uniwersalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
5. Furmanek W. (2013), *Humanistyczna pedagogika pracy. Praca człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
6. Gajda J. (2008), *Wartości w wychowaniu*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, tom VII, s. 38–41.
7. Homplewicz J. (1996), *Etyka pedagogiczna*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów.
8. Jasińska-Kania A. (2012), *Zmiany wartości Polaków a procesy transformacji, europeizacji i globalizacji*, [w:] A. Jasińska-Kania (red.), *Wartości i zmiany. Przemiany postaw Polaków w jednoczącej się Europie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 318–341.
9. Kałużny R. (2004), *Wartości w życiu człowieka*, „Kwartalnik Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych”, nr 3, s. 28–34.
10. Reber A.S. (2000), *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
11. Sztompka P. (2003), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków.
12. Sztumska B., Sztumski J. (2002), *Człowiek w świecie wartości*, Wydawnictwo Gnome, Katowice.
13. Pilch T., Bauman T. (2001), *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.

Values recognized by part-time students

Key words: values, objective values, subjective values, part-time programmes of study.

Summary: In the article we analyze values recognized by part-time students. We present and interpret the results of research focused on the following questions: Which values of social life – objective and subjective – the respondents consider as the most important? To what extent do men and women differ in the assessment

of specific values? Which values change with the age of respondents? Does the place of residence of respondents differentiate them in terms of recognized values? To what extent does the material situation of respondents influence their preferred values? The study covered 178 of second-year students of part-time bachelor degree programmes of study from public and private higher education institutions in Wrocław.

Dane do korespondencji:

Prof. DSW dr hab. Ryszard Kałużny

Dolnośląska Szkoła Wyższa

Instytut Pedagogiki Specjalnej

ul. Strzegomska 55

53-611 Wrocław

e-mail: ryszard_kaluzny@op.pl

mgr Łukasz Kałużny

doktorant Uniwersytetu Wrocławskiego

e-mail: lukas.kaluzny@gmail.com